

Kierunki handlu zagranicznego Japonii

Kraje lub regiony	Eksport						Import					
	1980	1985	1990	1995	1996	1980	1985	1990	1995	1996	1996	
	130	177	287	443	411	141	130	235	335	348		
Handel ogółem w mld dol.												
W tym (%)												
Stany Zjednoczone	24,5	37,6	31,7	27,5	27,51	17,4	20,0	22,5	22,6	22,92		
Kanada	2,3	2,6	2,3	1,3	1,24	3,4	3,7	3,6	3,2	2,90		
Europa Zachodnia ¹	16,7	14,0	21,8	16,7	16,13	7,3	9,4	18,1	16,4	15,30		
Kraje Europy Środkowo- -Wschodniej ²	0,54	0,24	0,22	0,16	0,21	0,15	0,19	0,24	0,12	0,14		
Azja ³ -Pacyfik	27,3	27,2	34,2	45,8	46,42	30,1	32,6	34,9	41,9	42,66		
Azja Zachodnia	10,9	7,0	3,6	2,2	2,58	31,5	23,0	13,3	9,4	10,11		
Afryka	4,0	1,6	1,6	1,4	1,17	2,8	2,3	1,6	1,3	1,41		
Ameryka Łacińska	6,5	4,4	3,4	4,2	4,09	3,9	4,7	3,9	3,4	3,23		
ZSRR	2,1	1,6	0,89	—	—	1,3	1,1	1,4	—	—		
Kraje Wspólnoty Niepodległych Państw	—	—	—	0,30	0,30	—	—	—	1,5	1,23		
Inne kraje i obszary	5,6	3,76	0,29	0,44	0,35	2,1	3,01	0,46	0,18	0,10		
Razem (%)	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100		

1. Wszystkie kraje wchodzące obecnie w skład Unii Europejskiej + Islandia, Norwegia i Szwajcaria.
2. Bułgaria, Czechy, Polska, Rumunia, Słowacja i Węgry.
3. Bez Azji Zachodniej.

Źródło: IMF *Direction of Trade Statistics, Yearbook*, 1986 s. 241-243; 1995 s. 261-263; 1997 s. 270-272.

Bohdan Kikolski

PLANY ROZWOJU GOSPODARCZEGO CHIN

Zamierzenia gospodarcze Chin, od kilkunastu lat najszybciej rozwijającego się kraju świata, budzą powszechne zainteresowanie, gdyż będą one określały miejsce Chin także na politycznej mapie świata. Przejście od modelu gospodarki nakazowo-rozdziałowej do rynkowej i od „kolektywnej biedy” do szybko bogacącego się społeczeństwa konsumpcyjnego dokonało się w swoisty sposób przy zachowaniu władzy przez Komunistyczną Partię Chin oraz podstawowych instytucji politycznych z poprzedniej epoki. Jednak także w tym kraju rozpoczęcie procesu reform było rezultatem kryzysu „realnego socjalizmu”.

Przed omówieniem planów gospodarczych Chin na nadchodzący przełom tysiąclecia warto przypomnieć, jaka była sytuacja tego państwa po „rewolucji kulturalnej” (1966-1976), jak zainicjowano proces reform i jakie były jego skutki.

Rezultaty reform po 1978 roku

Jednym ze skutków „rewolucji” było wyraźne zwiększenie się tempa wzrostu liczby ludności. W ciągu dziesięciu lat przybyło w Chinach blisko 200 mln osób i w 1976 r. kraj liczył 932,76 mln mieszkańców. Większa część przyrostu dochodu narodowego była więc pochłaniana przez przyrost naturalny. Średniorocznie dochód narodowy na jednego mieszkańca wzrastał tylko o 2%, a przyrost naturalny wynosił 2,7%. Jednocześnie występował proces spowolnienia wzrostu gospodarczego.

Przyjęta za Związkiem Radzieckim doktryna rozwoju opartego na przemyśle ciężkim stwarzała konieczność poświęcania wielkich zasobów na rozbudowę aparatu wytwórczego. Nakłady na powstanie jednego miej-

sca pracy w przemyśle ciężkim wynosiły wówczas 12 tys. juanów, w przemyśle lekkim 6200 juanów, podczas gdy w handlu i usługach tylko kilkadziesiąt juanów. Choć współczynnik akumulacji okresowo przekraczał nawet 34%, podstawowe spożycie w przeliczeniu na osobę nie rosło. Średnie spożycie zbóż w Chinach w 1976 r. wynosiło 191,5 kg na jednego mieszkańca i było niższe niż w 1952 r., tłuszczów roślinnych niższe niż w 1951 r., tkanin bawełnianych zaś niższe niż w 1956 r.¹

Po burzliwym okresie „rewolucji kulturalnej” odtworzony został skrajnie centralistyczny model funkcjonowania gospodarki. W celu poprawy trudnej sytuacji w rolnictwie w grudniu 1976 r. zwołano ogólnokrajową konferencję rolną, na której ogłoszono wezwanie do powszechnej mobilizacji mas. W maju 1977 r. zwołano podobną, ogólnochińską konferencję przemysłową, w innym terminie kolejową. Centralny aparat, nie mając jeszcze żadnej nowatorskiej koncepcji, usiłował rozwiązać podstawowe problemy państwa metodami administracyjno-nakazowymi i „mobilizacją polityczną ludności”. Aby uzyskać poparcie społeczne, stosowano też finansowe zachęty, jak masowa podwyżka płac, która objęła około 60% zatrudnionych w sektorze państwowym. Ze względu na szczupłość posiadanych przez państwo zasobów była ona jednak niska.

W czerwcu 1978 r. odbyła się, wzorem poprzednich, ogólnochińska konferencja naukowa, na której po raz pierwszy zdecydowano rozważać podjęcie radykalnych zmian systemowych. Sformułowano tezę mówiącą o tym, że dotychczasowy system wyczerpał swoje możliwości i że bez zmiany założeń, gruntowne, prowadzące do modernizacji kraju przemiany nie będą możliwe. Zapewne na tym tle ukształtował się pogląd o konieczności odrzucenia gotowego i już zatwierdzonego, dziesięcioletniego planu gospodarczego — kolosalnego założenia przewidzianego dla gospodarki centralistyczno-dyrektywnej².

Punktem przełomowym stało się III plenum z grudnia 1978 r. Podjęto na nim postanowienie o wprowadzeniu od 1979 r. całkowicie nowej polityki kompleksowej modernizacji kraju³.

Problemy rolnictwa uznano za kwestię podstawową. Wytwarzało ono wówczas tylko 29,7% wartości produkcji materialnej, zatrudniając aż 84,9% siły roboczej. Wieś nie była w stanie zaspokoić potrzeb kraju ani

¹ Li Chengrui, Zhang Zhuoyang, *1977-1980 Jinji fazhan gaikuan*, Beijing 1984.

² Plan ten formułował wiele prestiżowych zadań jak np.: przeprowadzenie w ciągu trzech lat mechanizacji rolnictwa; zbudowanie 10 nowych kombinatów hutnictwa i stali; 9 kombinatów metali kolorowych, choć w realizacji było już 65 tys. niedokończonych inwestycji, w tym 1723 wielkich i średnich. Podpisano 22 wielkie kontrakty na zakup kompletnych zakładów przemysłowych, z których wynikały nakłady dewizowe rzędu 13 mld USD.

³ B. Womack, *The problems of isms: Pragmatic orthodoxy and liberalization in Mainland China*, *Issues and Studies*, Taipei, 1994, no 12, s. 1.

nawet własnych. Od momentu wprowadzenia kolektywnej struktury komun ludowych, tj. od 1958 r., Chiny stały się importerem zboża. Rabunkowe dostawy obowiązkowe powodowały deficyt żywności na wsi. W przeliczeniu na jednego mieszkańca, w porównaniu z 1967 r., wytwarzano o 30% mniej bawełny, o 20% mniej tłuszczów roślinnych, o 10% mniej cukru; produkcja zbóż utrzymywała się na poziomie 1956 r. Import zbóż, bawełny i innych produktów rolnych pochłaniał w 1978 r. 1/5 wolnodewizowych wydatków państwa.

Projekty decyzji plenum KC w sprawie przyspieszenia rozwoju rolnictwa i zmian pracy komun ludowych skierowano „do konsultacji” w terenie. Równocześnie jednak zalecono rządowi natychmiastowe podniesienie o 20% cen skupu zbóż w państwowych dostawach obowiązkowych, podniesienie o 50% cen skupu w dostawach ponadobowiązkowych, a także stopniowe zwiększanie cen innych produktów rolnych.

Uchwały IV plenum z września 1979 r. zaleciły zniesienie wszelkich dostaw obowiązkowych w rejonach o zbiorach ryżu do 200 kg na jednego mieszkańca lub 150 kg na mieszkańca innych zbóż. Ogólny wymiar skupu obowiązkowego obniżono nieznacznie o 2 mln ton. Potępiono, głoszoną przez dogmatyków, krytykę użytkowania przez chłopów działek przyzagródowych i wprowadzono swobodę handlu zbiorami z nich pochodzącymi. Początkowo sprzedaż tę mogli prowadzić tylko bezpośredni producenci, ale ograniczenie to szybko cofnięto, umożliwiając tym samym rozwój rynku produktów spożywczych.

System punktowych dniówek obrachunkowych w komunach został zmodyfikowany. Wprowadzono możliwość odejścia od rozliczeń dniówkowych i przejścia do kontraktowania przez brygady lub grupy produkcyjne zadań wytwórczych z wynagrodzeniem określanym przez ostateczny wynik. Dzięki reformom rozpoczętym na wsi w latach 1979-1980 średni wzrost przychodów na jedną osobę w gospodarce kolektywnej podniósł się ponad pięciokrotnie. Stanowiło to swoistą rewolucję, likwidując chroniczny stan skrajnego ubóstwa chłopstwa. System punktowo-dniówkowy jako nieefektywny zaczął szybko zanikać, mimo że jego głównym obrońcą był ówczesny wioskowy aparat polityczny. W 1982 r. 92% brygad wiejskich rozliczało się już na zasadach kontraktowej odpowiedzialności zadaniowej, ale też w 1980 r. w 20% brygad podmiotem kontraktowej odpowiedzialności stała się rodzina chłopska. Zmiany te były początkiem procesu odrodzenia się w Chinach gospodarstwa rodzinnego. Z kontraktem wiązał się bowiem przydział użytków rolnych na stałe, w zamian za ustalone minimum produkcyjne sprzedawane państwu. W celu stabilizacji tych nowych stosunków długość okresu kontraktowego była stopniowo przedłużana aż do obecnego typowego okresu 15-30 lat. W użytkach długookresowych, jak sady, nasadzenia drzewostanu, na zboczach terasowanych, terminy te były

jeszcze dłuższe. Chłopstwu przywrócono pozycję właściciela wytworzonego produktu oraz swobodę decyzji ekonomicznych, tolerując nawet wydzierżawianie lub odsprzedaż „kontraktu”, czyli prawa do użytkowania określonej działki ziemi.

W ten sposób zaczęły odradzać się na wsi stosunki towarowo-pieniężne, stopniowo też, choć dosyć szybko, zanikało rolnictwo kolektywne. Dawne zarządy komun ludowych przekształcono w jednostki czysto administracyjne — w zarządy gmin. W 1990 r. sprzedaż 65% produktów rolnych realizowana była już na warunkach wolnorynkowych, a w 1995 r. państwowy skup zbóż stanowił tylko 35% ich produkcji rynkowej. Pozostała część znalazła się w obrocie rynkowym poza strukturami należącymi do państwa. Państwo sprawowało jednak wciąż kontrolę nad rynkiem, m.in. przez system kontyngentów na eksport zbóż. Utrzymując rezerwy państwowe na poziomie 30 mln ton ustalało ceny w kontraktach obowiązkowych i w ten sposób wpływało na ceny w skupie wolnorynkowym.

Proces reform spowodował wzrost produkcji w rolnictwie, a zakupy artykułów do produkcji rolnej w 1980 r., w stosunku do poprzedniego, zwiększyły się o 29%. Miało to duże znaczenie dla zdynamizowania gospodarki. Równocześnie zaczęto stopniowo zezwalać na powrót ze wsi ponad 10 mln młodzieży miejskiej zesłanej tam dla „reedukacji przez pracę fizyczną”. Stanowiło to dużą ulgę w obciążeniach ekonomicznych wsi. Wprowadzono zakaz wykorzystywania ludności wiejskiej do pracy szarwarkowej i nakładania na wieś innych bezpłatnych świadczeń.

W okresie siedemnastu lat reform zbiory zbóż wzrosły o 53%. Już w ciągu pierwszych sześciu lat jej trwania, czyli do 1984 r., gdy produkcja przekroczyła 400 mln ton, został w skali państwa rozwiązany problem ich chronicznego niedoboru. Powstały więc warunki do likwidacji racjonowania spożycia zbóż. Od 1985 r. zaistniały możliwości rozwoju upraw o różnorodnym asortymencie produkcji towarowej⁴.

W związku z rosnącym dobrobytem wsi nastąpił gwałtowny wzrost popytu na produkty konsumpcyjne oraz na środki produkcji. Sukces reform w rolnictwie ułatwiał i wymuszał reformy w przemyśle oraz rozwój gospodarki towarowo-pieniężnej w miastach, a także ich bazy handlowo-usługowej. Rosnący popyt zaspokajany był w znacznej części przez nowo powstające firmy, w tym prywatne, lub spółki tworzone przez podmioty publiczne, ale działające według reguł rynkowych. Była to swoista forma „uwłaszczania się nomenklatury”, co zmniejszało jej opór wobec odchodzenia od gospodarki nakazowo-rozdzielczej. W pierwszym okresie reform

⁴ G. Longueville, S. Brunet, China: a review of the Deng years and a look at the future, *Banque Nationale de Paris Economic Newsletter*, Paris 1997.

to właśnie bogacący się chłopci zakładać zaczęli w pobliskich miasteczkach prywatne restauracje, hoteliki i przedsiębiorstwa transportowe. W drugiej połowie lat osiemdziesiątych dynamika rozwojowa wsi wyraźnie osłabła, a główną rolę w procesie przemian zaczęły odgrywać miasta. Kluczowe znaczenie miało otwarcie kraju na świat i powołanie „specjalnych stref ekonomicznych”, w których wypróbowywano nowe kapitalistyczne metody gospodarowania i tworzono szczególnie sprzyjające warunki dla inwestycji zagranicznych.

Scentralizowaną, dyrektywną formę zarządzania przemysłem utrzymano w Chinach aż do października 1984 r., kiedy to III plenum KC KPCh XII kadencji uchwaliło odejście od tej praktyki. Zniesiony został dogmat o monopolu własności uspołecznionej w przemyśle. Zaczęto powiększać zakres autonomii przedsiębiorstw państwowych, a w przedsiębiorstwach uspołecznionych wprowadzono możliwość zawierania kontraktów menedżerskich. Zezwolono także na modyfikację państwowego monopolu własnościowego i tworzenie spółek podmiotów publicznych. Według dostępnych danych, w 1995 r. wśród przedsiębiorstw nie posiadających udziału kapitału zagranicznego oraz nie będących całkowicie własnością prywatną istniało, 25,8 tys. przedsiębiorstw udziałowych. W tej liczbie 10,1 tys. było spółkami z ograniczoną odpowiedzialnością, w których 48% stanowiły przedsiębiorstwa przemysłowe. Na szczeblach lokalnych działały podporządkowane centralnie firmy spółdzielczo-udziałowe. Była to forma hybrydalna, łącząca w sobie własność spółdzielczą z udziałową, w której wkład spółdzielczy często stanowiła własność należąca do władzy terenowej niskiego szczebla. Na terenie miast istniało 135,7 tysięcy takich firm, a na wsi 2853,3 tysięcy. Stopniowo przywrócono też własność prywatną w przemyśle, a w 1988 r., ustanowiono regulacje prawne określające jej status. Były one jednak dalekie od doskonałości, ponieważ Chiny nie mają tradycji prawnej regulującej status własności prywatnej (pierwszy kodeks cywilny w ChRL przyjęto w 1986 r.). W rezultacie rachunek ekonomiczny oraz konkurencja rynkowa stały się kluczowym czynnikiem określającym decyzje przedsiębiorstw.

Po trzech latach, w 1987 r., rynek określał już 40% cen wyrobów przemysłowych, gwałtownie spadł udział budżetu w finansowaniu inwestycji przemysłowych, a udział kredytu bankowego wzrósł z 23% do 68%. Nakłady na modernizację techniki w latach 1986-1990 przekroczyły 36% sumy kredytów bankowych, a na początku lat dziewięćdziesiątych nawet 40%.

W okresie reform produkcja przemysłowa wzrosła prawie sześciokrotnie, np. w 1985 r. osiągnęła ona przyrost o 21,5%, a w latach 1990-1995 średnio około 18% rocznie. Podniósł się jego poziom techniczny, co uwidoczniło się w zmianie struktury eksportu; udział produktów prze-

mysłowych wysokiego przetworzenia sięga 85% wartości wywozu towarowego⁵.

Zmiany te nie rozwiązały jednak wszystkich problemów industrialnych Chin; nadal nie są zaspokojone potrzeby państwa w zakresie papieru, niektórych metali i włókien sztucznych; występują regionalne niedobory węgla (głównie z powodu trudności transportowych) oraz energii elektrycznej. Około 20% bieżącego zapotrzebowania rolnictwa na nawozy sztuczne zaspokajane jest przez import; niedobory ropy naftowej wynoszą 10%, a przemysł elektroniczny musi importować 80% mikroprocesorów, szczególnie najnowszych generacji.

Ogólna efektywność ekonomiczna przemysłu zmienia się powoli, poprawia niekonsekwentnie, a nawet okresowo maleje; np. o ile współczynnik rentowności obliczany na podstawie wartości środków trwałych przedsiębiorstw wynosił w 1980 r. 25,6%, o tyle w roku 1994 — obniżył się do 14,8%. Przemysł ma nadal zbyt niską chłonność innowacyjną, a postęp naukowo-techniczny wciąż ma za mały wpływ na rozwój produkcji. Wynosi on w Chinach około 29%, w USA natomiast 48%. Żywiłowemu rozwojowi handlu i usług, które stają się ważnym nowym sektorem gospodarki, towarzyszą również zjawiska negatywne, np. gwałtowne zróżnicowanie dochodów poszczególnych grup społecznych oraz regionów, wzrost przestępczości i korupcji. W celu przyspieszenia rozwoju gospodarczego wprowadzona też została nowa polityka demograficzna z drastycznymi ograniczeniami przyrostu ludności.

Punkt wyjściowy 5-latki

Zdecydowana większość obserwatorów i analityków w 1996 r., pierwszym roku IX pięcioletki, optymistycznie oceniała sytuację wewnętrzną Chin oraz szanse realizacji zaplanowanych zadań. Wskazywano, że plenum KC KPCh z sierpnia 1996 r. w zasadzie rozstrzygnęło kwestie sukcesji władzy, w tym odejście z rządu premiera Li Penga. Sądzi się, iż przyjęte rozwiązania zakładają utrzymanie przez Jiang Zemina naczelnej pozycji politycznej do XVI zjazdu, to jest do 2002 r. Na „Forum XXI wieku”, które odbyło się w Pekinie jesienią 1996 r. z udziałem pięciuset światowej rangi mężów stanu i naukowców, uznano, że zakończenie całościowej modernizacji Chin w pierwszej połowie XXI wieku jest realne.

⁵ *International exposure and industrial growth in China*. OECD, 1995.

Także centralny bank ChRL ogłosił szereg danych ilustrujących optymistyczne rezultaty 30-miesięcznego okresu „schładzania” koniunktury i radykalnych posunięć antyinflacyjnych. Według Ludowego Banku Chin i jego prezesa Dai Xiaolonga inflacja, jako jeden z najgroźniejszych czynników wewnętrznej destabilizacji, w zasadzie została opanowana i zredukowana do jednocyfrowej. Podczas gdy w 1994 r. wynosiła ona średnio 22% (wzrastając lokalnie do 32-36%), w 1995 r. — 14,8%, w 1996 r. spadła do 6,1%. Należy to uznać za wynik bardzo pozytywny przy 8% planowanego przyrostu produktu krajowego brutto (PKB) i faktycznym w 1996 r. wyniku — 9,7%. Należy dodać, że ekonomiści chińscy uznają ten poziom za optymalny, a władze już od kilku lat usiłowały zrównać z nim tempo rozwoju gospodarczego, sięgające uprzednio kilkunastu procent. „Przegrzanie” koniunktury powodowało bowiem wiele trudności gospodarczych i społecznych.

Według Ludowego Banku Chin, na koniec półrocza 1996 r. masa pieniądza w obiegu była o 9,5% większa niż w czerwcu 1995 r. Bieżące bankowe depozyty przedsiębiorstw wzrosły o 15%, tj. do 2,46 bln juanów, oszczędności prywatne i terminowe depozyty przedsiębiorstw wzrosły o 28%, tj. do 6,8 bln juanów. Zobowiązania kredytowe wobec banków osiągnęły sumę 5438 mld juanów, wzrastając o 390 mld powyżej poziomu z 1995 r., a bankowe lokaty obywateli wyniosły 3,56 bln⁶ (oficjalny kurs dolara wynosi 8,28, a realny mierzony siłą nabywczą około 3 juanów). Ten stan gospodarki finansowej pozwolił obniżyć oprocentowanie kredytów średnio o 1,2%, a rezerwy obowiązkowe banków komercyjnych w banku centralnym do 13%⁷.

Poprawił się współczynnik sprzedawalności wyrobów przemysłu maszynowego do 92-96%. Podniesiono także ceny w państwowym skupie zbóż (np. pszenicy, regionalnie nawet o 41%). Podwyżka ta spowodowała co prawda niewielki wzrost wolnych cen detalicznych produktów zbożowych, bez niej jednak subwencje budżetowe do żywności w 1996 r. musiałyby sięgać 1,2 mld juanów (w 1995 r. wynosiły 700 mln juanów).

Polityka antyinflacyjna ma swoją cenę, jej skutkiem jest np. bezrobocie wynoszące w miastach 20%⁸, a blisko połowa przedsiębiorstw państwowych znalazła się w sytuacji finansowej uzasadniającej wszczęcie postępowania upadłościowego. „Złe długi” w bankach komercyjnych sięgnęły 30% aktywów, zaś wzajemne pozabankowe zadłużenie przedsiębiorstw wyliczane jest na 800 mld juanów (czyli kwotę bliską wielkości 67%

⁶ Li Rongxia, National debt market, *Beijing Review*, 1996, nr 29, s. 20.

⁷ G. Longueville, S. Brunet, *op. cit.*

⁸ Tajwan 3,2%.

rezerw dewizowych Chin). Złe długi firm chińskich w zagranicznych firmach leasingowych osiągnęły 600 mln USD⁹.

Założenia rozwoju gospodarki Chin na nadchodzący przełom stulecia są sformułowane zarówno na okres najbliższego pięciolecia, czyli na czas realizacji IX planu pięcioletniego, jak i w perspektywie 10-15 lat. Kierownictwo chińskie uważa, że wykorzystanie tego czasu rozstrzygnie o przyszłości kraju i o jego znaczeniu na arenie światowej, a także określi warunki życia obecnego młodego i średniego pokolenia. Sądzi ono nadto, że nadszedł czas dużej, a może i niepowtarzalnej, szansy. Wykorzystanie jej stworzy podstawy do realizacji dwóch głównych założeń strategicznych: podniesienia pozycji Chin z poziomu mocarstwa regionalnego do poziomu mocarstwa globalnego; zapewnienia społeczeństwu względnej zamożności, tzn. wyeliminowania nędzy trapiącej Chiny od tysiącleci¹⁰.

Wśród elementów nowej sytuacji politycznej stwarzającej korzystne dla ChRL warunki rozwoju gospodarczego można wymienić następujące czynniki:

1. Korzystne dla Chin przesunięcia na arenie światowej. Utrzymujący się kryzys polityczny i gospodarczy w Rosji obniżył jej rangę w stosunkach międzynarodowych, z pozycji drugiego supermocarstwa spadła ona do poziomu mocarstwa drugorzędного lub regionalnego. Fakt ten automatycznie podniósł rangę Chin. Ponadto osłabiona Rosja skłonna jest rozwijać współpracę z Chinami, nie tylko w aspekcie gospodarczym, lecz i politycznym, w formie swoistego „strategicznego partnerstwa”, co dodatkowo umacnia pozycję Chin wobec USA, umożliwiając przejście ChRL do polityki współpracy i konkurencji z tym super-mocarstwem. Nowe możliwości zdobywania wpływów pojawiły się dla Chin w krajach Wspólnoty Niepodległych Państw, co znalazło symboliczny wyraz w podpisaniu przez pięciu prezydentów (Rosji, Chin, Kazachstanu, Tadżykistanu i Kirgizji), w kwietniu 1996 r., „komunikatu szanghajskiego”. Osłabieniu uległy zarówno dynamizm rozwojowy Japonii jak i procesy integracyjne w Europie, co także podnosi znaczenie Chin jako nowej potęgi światowej. Czyni to ChRL ważnym partnerem dla USA, szczególnie jeśli weźmie się pod uwagę szybki rozwój gospodarczy regionu Azji Wschodniej¹¹.

⁹ M.J. Morgan, A. Wolfen, *Emerging markets investor fact book*, London Bank Boston, Risk Publications, 1997.

¹⁰ Report on the outline of Ninth Five Year Plan for national economic and social development and long-range objectives to the year 2010. IV Session of VIII National Peoples Congress. Documents, *Beijing Review*, 1996, nr 15.

¹¹ Beijing's political and economic dilemmas as reflected in the Central Conference on Economic Work, *Mainland China Studies*, 1995, nr 1, s. 1.

2. Wzrost znaczenia gospodarczego Azji. W 1995 r. po raz pierwszy handel wewnątrzazjatycki przewyższył rozmiary handlu Azji z innymi regionami świata. Potwierdziło to wcześniejsze przewidywania dotyczące kierunków ewolucji globalnych procesów gospodarczych. Handel wewnątrzazjatycki osiągnął już 41% obrotów handlu światowego. Obecnie 62% obrotów handlu zagranicznego Chin to obroty na terenie Azji i 66% wolumenu bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Chinach stanowią inwestycje azjatyckie¹².

3. Dynamiczny rozwój kapitału chińskiego w Azji Południowo-Wschodniej. W latach 1994-1995 biznes prowadzony przez Chińczyków uzyskał w Azji Południowo-Wschodniej około 70% prywatnego kapitału poza własnością rolną. Spośród miejscowych Chińczyków, liczących około 10% ogółu populacji, 85% wywodzi się najbogatszej warstwy miliardów. Otwiera to nowe perspektywy współpracy z tym regionem. Chiński biznes zamorski na terenie Chin kontynentalnych, zatrudniający w przybliżeniu 20 mln osób, stał się trzecim co do wielkości pracodawcą, co wskazuje na jego rolę w rozwoju ChRL. Rośnie też rola kapitału chińskiego jako inwestora w tym regionie.

Azja Wschodnia w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych stała się światowym magnesem dla inwestycji zagranicznych. Jednocześnie nastąpiła zmiana głównych źródeł ich pochodzenia; o ile w latach osiemdziesiątych inwestycje USA i Japonii stanowiły około 60% wszystkich inwestycji zagranicznych w tej strefie, o tyle w połowie lat dziewięćdziesiątych 65% bezpośrednich inwestycji zagranicznych wnosili tu kraje NIE (newly industrialized economies: Korea Południowa, Singapur, Tajwan, Hongkong, Tajlandia, Malezja) reprezentujące, poza Koreą, w dużym stopniu kapitał chiński.

4. Duży udział kapitału zagranicznego w rozwoju Chin wnoszącego poza samym kapitałem nowe technologie i umiejętności organizacyjne. W okresie siedemnastu lat reform skumulowana wielkość inwestycji zagranicznych w Chinach wyniosła 221,87 mld USD, w tym 70% stanowiły inwestycje bezpośrednie. Dzięki temu istnieje tam obecnie 304 tys. przedsiębiorstw z udziałem kapitału zagranicznego (w różnej formie). Firmy zagraniczne w Chinach dają już 14,5% wartości produkcji przemysłowej i realizują blisko 39% obrotów handlu zagranicznego¹³.

¹² Cheng Qizhen, Economic growth: the Asian experience, *Beijing Review*, 1996, nr 32, s. 32.

¹³ Wu Bayin, Thought provoking changes, *Beijing Review*, 1997, nr 20, s. 19.

5. Rosnąca rola współpracy gospodarczej z Tajwanem. Chiny kontynentalne stały się w 1995 r. największym rynkiem zagranicznym Tajwanu, a ich wzajemne obroty w 1996 r. przekroczyły 11 mld USD bez handlu pośredniego, rejestrowanego jako handel strony trzeciej. W ChRL powstało 31 tys. przedsiębiorstw tajwańskich, a tajwańskie inwestycje bezpośrednie wynoszą już 11 mld USD.

Inwestycje bezpośrednie Tajwanu w ChRL

lata	mld USD
1991	0,472
1992	1,053
1993	3,139
1994	3,391
1995	3,162
1996	11,2

W tej sytuacji z obu stron zwiększają się naciski kół gospodarczych na likwidację politycznych ograniczeń we współpracy i znalezienia rozwiązań regulujących stosunki między ChRL i Tajwanem¹⁴.

6. Rosnąca gospodarcza rola Chin. Do roku 2000 obroty handlu zagranicznego Chin osiągną prawdopodobnie 400 mld USD, a po przyłączeniu HK do ChRL, łączna pozycja handlowa tych dwóch obszarów będzie już mieć wymiar globalny i ChRL zajmie czwarte lub piąte miejsce na świecie.

W 1996 r. rezerwy dewizowe Chin przekroczyły 100 mld USD (przy długi zagranicznym około 108 mld USD). Jest to kwota dwukrotnie wyższa, niż poziom uzasadniony zapewnieniem płynności rozliczeń ekonomicznych państwa. Z tego powodu ChRL nieoczekiwanie stała się znaczącym nabywcą amerykańskiego długu skarbowego. Rozmiar posiadanych przez ChRL rezerw dewizowych przewyższył zasoby Tajwanu, a skumulowane rezerwy ChRL i Hongkongu wynoszą 222 mld USD, czyli tyle co zasoby Japonii, a wraz z Tajwanem 306 mld USD. Zależność handlowa Chin od Japonii spadła w ciągu dziesięciu lat z 23% jej udziału w obrotach handlowych w 1980 r. do 13% w 1990 r. Według planów władz, pod koniec XX wieku obroty handlu zagranicznego Chin osiągną siódmą część obrotów światowych¹⁵.

¹⁴ Ren Xin, Direct cross-straits exchange urged, *Beijing Review*, 1996, nr 38, s. 9.

¹⁵ Dong Ruigi, Dalu zhuanbian jinji zenghang fangshi yanjiu, *Zhongguo Dalu Yanjiu*, 1996, nr 6, s. 5.

¹⁶ Status of China economic and social development in the world. Facts and figures, *Beijing Review*, 1996, nr 10, s. 22.

Układ przedstawionych wyżej okoliczności uzasadnia konkluzję o pojawieniu się zespołu warunków sprzyjających rozwojowi Chin przy zachowaniu ekonomicznego i politycznego bezpieczeństwa. Pozwala to na skonstruowanie długoterminowych koncepcji rozwojowych o znacznych szansach pomyślnej realizacji¹⁶.

Ogólne warunki planowania długoterminowego

W ciągu siedemnastu lat reform Chin znajdowały się w światowej czołówce pod względem tempa wzrostu gospodarczego, a w ostatnich latach zajmowały wręcz pierwsze miejsce na świecie. Od 1978 r. aż do chwili obecnej średni roczny przyrost gospodarczy wynosił 9%. Jest to zupełnie niespotykana w świecie długość okresu prosperity. Podczas realizacji ostatniego VIII planu pięcioletniego średnioroczny przyrost PKB wyniósł 12%. Produkcja rolna wzrastała średnio rocznie o 4,1%, produkcja przemysłowa o 17,8%, a zadanie czterokrotnego zwiększenia PKB w dwudziestolecie 1980-2000 osiągnięto o pięć lat wcześniej¹⁷.

Zrealizowanych zostało 840 wielkich i średnich inwestycji, zbudowano 11 tys. km nowych linii kolejowych. Wzrost stopy życiowej ludności miejskiej, w cenach stałych, wynosił średnio 7,7% rocznie, a wzrost dochodów netto mieszkańców wsi średnio rocznie 4,5%. W stosunkach pracy najemnej upowszechniono pięciodniowy tydzień pracy. W końcu 1995 r. skumulowane prywatne lokaty bankowe obywateli przekroczyły niemal pięciokrotnie wartość wydatków budżetu centralnego i budżetów lokalnych władzy państwowej, co świadczy o rosnącej zamożności społeczeństwa¹⁸.

Obok rezultatów pomyślnych utrzymuje się jednak wiele zjawisk niekorzystnych:

- nadal niewielkie są zasoby gospodarki w przeliczeniu na mieszkańca, co znajduje odbicie w szybkim wyzwalaniu się wysokiej inflacji, gdy tylko inwestycje przekraczają stosunkowo niski poziom bezpieczeństwa;
- utrzymuje się niska wydajność i nowoczesność gospodarki, a szczególnie widoczna jest słabość rolnictwa, co kontrastuje z jaskrawym zróżnicowaniem dochodów indywidualnych oraz korupcyjnym charakterem styku władzy politycznej ze sferą dyspozycji gospodarczej;

¹⁷ Reports of the implementation of the 1995 plan for national economic and social development and the draft 1996 plan for national economic and social development, *Beijing Review*, 1996, nr 16, s. 17.

¹⁸ *Why is China growing so fast?*, IMF, working papers, 1996, nr 6.

- niedostateczny jest wciąż postęp w efektywności gospodarowania, choć znaczenie mechanizmów rynkowych wciąż rośnie;
- następuje pogorszenie warunków bezpieczeństwa obywateli wraz ze wzrostem przestępczości kryminalnej i pojawianiem się nieznanych dawniej rodzajów przestępczości, w tym zorganizowanej.

Reformy, likwidując dawne strukturalne bariery rozwoju i zapewniając szybki jego wzrost, stworzyły jednak nowe problemy. Wiele z nich jest skutkiem przyjętej strategii, inne zaś są wynikiem woluntaryzmu przy podejmowaniu decyzji. Dlatego w opracowywanych założeniach na najbliższe pięć i piętnaście lat rozwiązanie wielu z nich uznano za konieczność. Plany te opierają się na analizach ekonomicznych, ale odzwierciedlają też polityczne zamysły centralnych instytucji oraz kierowniczych gremiów władzy. Zostały one zaaprobowane przez premiera, zatwierdzone przez Komisję Planowania i przyjęte przez parlament.

Naczelne zadanie piętnastolecia stanowić ma przejście od gospodarki ekstensywnej do intensywnej, co łączy się ze stworzeniem sprzyjających warunków dla rozwoju prowincji wewnętrznych, tak aby zmniejszyło się uprzywilejowanie prowincji wybrzeża i ich dominacja gospodarcza.

Dotychczasowe reformy opierały wzrost gospodarczy głównie na likwidacji ograniczeń stosowanych wobec gospodarki prywatnej, indywidualnej i kolektywnej, mającej niewielki dostęp do kapitału i kierującej zbyt nisko i średnio zaawansowany rynek konsumpcyjny. W gospodarce państwowej głównym środkiem rozwoju było przede wszystkim kredytowanie inwestycji oraz współpracy z kapitałem zagranicznym.

Jednym z kluczowych obecnie problemów staje się więc kwestia kreacji kapitału. Sporządzone analizy jasno wykazują, że możliwości generacji kapitału w gospodarce rodzinnej, grupowej itp. już się wyczerpują. W przyszłości konieczne jest więc przejście do nowych mechanizmów, które dostrzega się w systemach udziałowych i rozszerzaniu skali spółek akcyjnych.

Przy tworzeniu planów przyjęto następujące wielkości bazowe, określone dla roku 2000:

- a) liczba ludności kraju zostanie utrzymana w granicach 1,3 mld;
- b) PKB wzrośnie do 8,5 bln juanów (tj. o 47,3%) na bazie cen stałych z 1995 r.;
- c) stopa akumulacji będzie się kształtować na poziomie około 30% PKB;
- d) w ciągu pięciu lat nakłady inwestycyjne w sektorze państwowym powinny wynieść około 8,8 bln juanów, co stanowić będzie około 68% wszystkich inwestycji, w tym na państwowe zadania o kluczowym znaczeniu zostanie przeznaczonych 5,1 bln juanów, założono następujący podział wydatków:

- rolnictwo 280 mld juanów, w tym 200 mld juanów na podstawowe inwestycje wodne (tamy, kanały, systemy irygacyjne itp.),
  - produkcja energii 2 bln juanów (zapewne przyczynić się to ma także do poprawy zaopatrzenia rolnictwa w wodę i zapobiegania powodziom),
  - rozwój transportu i telekomunikacji 1134,8 mld juanów,
  - przemysł petrochemiczny 460 mld juanów,
  - przemysł maszynowy 500-600 mld juanów,
  - przemysł samochodowy 280 mld juanów (dziewięć razy więcej niż w okresie 1988-1992, a na przemysł samochodów osobowych trzynastą razy więcej),
  - przemysł elektroniczny 430 mld juanów (dwanaście razy więcej niż w ostatnich pięciu latach),
- e) utrzymanie średniej rocznej stopy realnego przyrostu dochodów osobistych mieszkańców miast na poziomie około 5%, a mieszkańców wsi na poziomie około 4%, co pozwoli już w obecnym pięcioleciu na zlikwidowanie rejonów nędzy strukturalnej (około 200 powiatów liczących 60 mln ludzi);
  - f) podwojenie PKB między rokiem 2000 a 2010.

Według ocen Bank of East Asia, gdy liczba ludności Chin osiągnie 1,4 mld mieszkańców, przestaną być one najludniejszym państwem świata ustępując miejsca Indiom. W ciągu około 20 lat ogólne rozmiary gospodarki Chin zbliżą się wielkością do Stanów Zjednoczonych, a poziom zaможności strefy pobrzeża może przybliżyć się do współczesnego standardu Singapuru¹⁹.

Inflacja

W nadchodzących latach kluczową kwestią dla strategii rozwoju jest utrzymanie niskiego poziomu inflacji²⁰. Choć ogólne powody jej narastania w Chinach zostały rozpoznane (przyrost inwestycji powyżej stopy wzrostu gospodarczego, znaczny zakres udziału kredytu w przyroście in-

¹⁹ Yu Yuchun, *Dalu yu yazhou sixialong dui meiguo chukou shangping jiegou zhi yitong*. Zhongguo Dalu Yanjiu, 1996, nr 6, s. 15.

²⁰ Dwukrotny żywiołowy wzrost inflacji miał destrukcyjny wpływ na procesy gospodarcze, spotęgowany jeszcze przez narastające napięcia społeczne wywołane radykalnym pogarszaniem się warunków życia rodzin o niskich dochodach. Spowodowała ona również zaburzenia w sferze finansów centralnych, a częściowo również i lokalnych.

westyacji, dysproporcje pomiędzy zaawansowaniem branż przetwórczych w porównaniu z surowcowymi), to wśród środków zaradczych dominują obecnie narzędzia regulacji administracyjnej. Aby ich nadmiernie nie wykorzystywać, polityka gospodarcza powinna dążyć do utrzymania stopy inwestycji poniżej wielkości 32%. Oznacza to, w warunkach obecnych mechanizmów gospodarczych, konieczność utrzymywania ścisłej kontroli państwa nad podażą pieniądza oraz surowej polityki jego emisji. Będzie to także oznaczało nikłe możliwości finansowania zadań rozwojowych środkami deficytu budżetowego.

Rolnictwo

Zasadniczym problemem przyszłej strategii działań w Chinach jest konieczność przewycięzania ekonomicznej słabości rolnictwa oraz jego modernizacja. Nikłe możliwości akumulacji własnej, obniżane są dodatkowo przez niszczące wpływy klęsk żywiołowych. Rolnictwo musi też rozwiązać kwestię bilansu żywnościowego; liczba ludności wzrasta obecnie o około 10 mln osób rocznie (przy poziomie przyrostu naturalnego ocenianym obecnie na 9,2‰ osiągnie liczbę 1,6 mld mieszkańców około 2030 r.), zaś powierzchnia terenów uprawnych ciągle się kurczy²¹. W latach 1958-1995 powierzchnia ziem ornych kraju spadła o 21 mln ha, a liczba ludności wzrosła dwukrotnie. W ciągu 46 lat powierzchnia zasiewów spadła, w przeliczeniu na jednego mieszkańca, z 0,18 ha do 0,087 ha. W latach 1990-1993 zabrano na potrzeby intensywnie rozwijanej w tym czasie działalności gospodarczej i budownictwa 610 tys. ha. W tym czasie pozyskano co prawda pod uprawę 468 tys. ha ziem nowych, czyli ubytek netto wyniósł tylko 140 tys. ha, jednak jakość nowych terenów nie zrekompensowała poniesionych strat²².

Ubytki gruntów uprawnych są równoważone wzrostem wydajności. W ciągu ostatnich czterech lat zbiory zbóż na jednego mieszkańca wzrosły z 200 kg do 380 kg. Normę, 2600 kcal i 70 g białka dziennie na jednego mieszkańca, uznaną przez FAO za dostateczną, osiągnięto już w 1983 r. Aby ten standard utrzymać w warunkach przyrostu liczby ludności, konieczne jest uzyskanie w 2000 r. około 500 mln ton zbóż, a przy 1,6 mld mieszkańców około 640 mln ton. Pozyskanie nowych ziem, choć możliwe, jest bardzo kapitałochłonne, więc finansowanie takich przedsięwzięć prze-

²¹ US\$ 6,2 billion earmarked for agriculture, *Beijing Review*, 1996, nr 24, s. 4.

²² *The grain issues in China. Documents*, Beijing: Information Office of the State Council of the PRC, 1997.

kracza możliwości rolnictwa. Główną część nakładów musi zapewnić państwo. IX pięcioletka przewiduje zainwestowanie w ten sektor gospodarki około 6 mld USD środków zagranicznych — w tym 4 mld USD zagranicznych inwestycji bezpośrednich. Celem polityki ma być też stworzenie warunków skłaniających posiadaczy nie będących rolnikami do inwestowania środków w rolnictwo. Instrumentarium tych środków nie zostało jednak jeszcze w pełni określone.

Mechanizmy rynkowe wprowadzane przez reformę na wieś chińską silnie zaktywizowały produkcyjne zaangażowanie chłopstwa. Komerccjalizacja pracy wsi i likwidacja obligatoryjnej pracy szarwarkowej spowodowały jednak duży spadek niekomercyjnych, rozwojowych, lecz kapitałochłonnych inwestycji podstawowych, przede wszystkim systemów irygacyjnych i przeciwpowodziowych. W rezultacie doszło do degradacji zbudowanych wcześniej instalacji przeciwpowodziowych oraz pogorszenia stanu retencji i wydolności instalacji irygacyjnych:

- znaczna część pompowni klasy państwowej i będących własnością państwa, ma już ponad 20 lat;
- trzecia część zbiorników retencyjnych klasy państwowej pilnie wymaga naprawy;
- tylko 30% systemów irygacyjnych, obsługujących powierzchnie powyżej 1000 ha, ma pełną zdolność funkcjonalną; 10% ma już nikłe walory użytkowe, a 60% zestarzało się w różnym stopniu;
- erozja gleb dotknęła w Chinach 4 mln km²;
- masa erozji gleb w dorzeczu Huanghe osiągnęła około 1,6 mld ton;
- erozja gleb w dorzeczu Changjiang (Jangcy) sięga 520 mln ton rocznie.

O ile w latach siedemdziesiątych powodzie stanowiły 32,7% klęsk żywiołowych, o tyle w latach osiemdziesiątych już 49%, a w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych 51,8%. W każdej z wielkich powodzi Chin utraciły około 15-20 mln ton zbóż. Ostatnio wielkie powodzie miały miejsce prawie każdego roku: w 1991, 1993, 1994, 1995, 1996. Aby skutecznie zapobiegać powodziom, niezbędne są finansowane z zewnątrz przedsięwzięcia strukturalne, indywidualne rolnictwo bowiem nie ma odpowiednich zdolności kapitałowych²³.

Podobnie wygląda problem rozszerzania się pustyń. Powierzchnia ich jest w Chinach znacznie rozleglejsza od obszaru ziem ornych, wynosi bowiem 1,53 mln km². Mimo wielkich osiągnięć w sferze kontroli i rekultywacji pustyń powodowane przez nie straty są wyliczane na 6,5 mld USD rocznie, a ich powierzchnia każdego roku zwiększa się o 2100 km². Rów-

²³ China into action against flooding, *Beijing Review*, 1996, nr 16, s. 10.

niez w tej dziedzinie konieczność intensyfikacji działań państwa jest oczywista²⁴.

Poza sferą wielkich kapitałochłonnych działań antyklęskowych drugim założonym kierunkiem wspierania rolnictwa jest promowanie „przemysłu gminnego”. Jego rozwój stanowi bowiem nieodzowną część zwiększania dochodów wsi, a w efekcie wzmocnienia rolnictwa. W przemyśle wiejskim duże szkody powoduje żywołowość i chaotyczność powstawania firm. Uznaje się za konieczne racjonalną ich koncentrację w małych miastach. Taka struktura lokalizacyjna stwarza szanse skuteczniejszego wspierania przez władze kompleksowej gospodarki wiejskiej.

Do 2000 r. przewiduje się zmianę zatrudnienia na nierolnicze przez około 40 mln chłopów, a głównym tego środkiem ma stać się przemysł gminny. Obecnie już 80 mln osób ze wsi migruje okresowo do miast w poszukiwaniu zatrudnienia i proces ten ciągle narasta. Obecność milionów przybyszów szukających środków do życia i dachu nad głową stwarza w miastach wielkie problemy społeczne.

W warunkach Chin małymi miastami są osiedla do 10 tys. mieszkańców i jest ich obecnie około 50 tys.. Głównie one mają predyspozycje do przekształcania się w lokalne centra przemysłu gminnego. Charakteryzują się one następującymi wskaźnikami:

- wytwarzają około 1/13 PKB, około 426 mld USD;
- mają 25 mln zakładów drobnego przemysłu gminnego, zatrudniającego w różnej formie (bardzo często zmiennej) około 120 mln ludzi;
- ich obroty w handlu targowiskowym wynoszą około 441,2 mld juanów (55 mld USD);
- 98% z nich posiada częściową infrastrukturę komunalną.

Do 2000 r. ma powstać od trzech do pięciu tysięcy takich nowych ośrodków²⁵.

Ponadto dla poprawy sytuacji wsi przewiduje się:

- szereg inwestycji dla zwiększenia retencji wody o 40-50 mld m³;
- inwestycje w celu zwiększenia powierzchni nawadnianej o około 3,3 mln ha oraz budowę instalacji przeciwpowodziowych;
- zakończenie budowy, wspieranej kredytami Banku Światowego, nowoczesnej ogólnokrajowej sieci przechowywania państwowych rezerw zboża²⁶;

²⁴ Wu Naitao, Can China solve the grain problem on his own, *Beijing Review*, 1996, nr 38, s. 18.

²⁵ Wu Cai, China seeks cooperation in poverty relief, *Beijing Review*, 1996, nr 33, s. 16.

²⁶ Zong Yan, Retrospective on 1996 economic reform, *Beijing Review*, 1997, nr 1, s. 21.

- znaczne zwiększenie wykorzystania mórz i akwenów słodkowodnych do hodowli żywnościowych i użytkowych organizmów wodnych; choć od 1980 r. uzyskano tu największy na świecie bo 107% przyrost produkcji, to jednak spożycie tych produktów na mieszkańca jest wciąż niskie i wynosi 10 kg na osobę (w wyspiarskiej Japonii 75 kg na osobę);
- zakończenie, finansowanego z udziałem Banku Światowego, programu likwidowania stref nędzy w Chinach Południowo-Zachodnich oraz rozpoczęcie przygotowań do podobnej operacji na terenie łańcucha gór Qinling-Dabashan²⁷;
- stworzenie w prowincji Xinjiang nowej bazy uprawy bawełny, na wzór powstałej uprzednio w Manas, czemu ma towarzyszyć zmniejszenie o 15% produkcji wyrobów włókienniczych we wschodniej części kraju oraz przeniesienie stamtąd do Xinjiang około 3 mln wrzecion dla przekształcenia tej zachodniej prowincji w znaczące centrum przemysłu włókienniczego. Obecnie jest ona zdolna do przerobu tylko trzeciej części własnych zbiorów bawełny. Zamierza się także zmniejszyć uprawy bawełny na wschodzie kraju.

Zaangażowanie państwa w rozwój produkcji rolnej oraz przetwórstwa ma znacznie wzrosnąć. Pomoc ma być skoncentrowana na terenie prowincji Heilongjiang i Jilin (sąsiadujących z Koreą terenach dawnej Mandżurii) a także Xinjiang zachodniego rejonu zamieszkiwanego przez mniejszości etniczne wyznające islam. Mają tam powstać wydzielone rejony otrzymujące wsparcie, na zasadach preferencyjnych, w celu powiększenia zbiorów i przyspieszenia rozwoju przemysłu przetwórczego oraz usług dla rolnictwa. Na innych terenach IX pięciolatka nie przewiduje bezpośredniego zaangażowania państwa w sferę rozwoju produkcji.

W nierolniczych sektorach produkcyjnych pomoc państwa przewidywana jest jedynie w tworzeniu infrastruktury — systemu transportu i telekomunikacji. Długość linii kolejowych ma osiągnąć do 2000 r. 68 tys. km; linie dwutorowe mają stanowić 34%, a trakcji elektrycznej 27%. Powstaną dwie nowe krajowe magistrale: Shenmu (Shanxi) — Huanghua (Hubei), Nanchang (Jinagxi) — Kunming (Yunnan). Ukończy się budowę kolei przez pustynne tereny południowego Xingjiangu. IX pięciolatka zakończy czasy państwowego monopolu w kolejnictwie; zakłada się, że we wschod-

²⁷ Przykładem „obszaru nędzy” może być teren Xihaigu w południowej części Rejonu Autonomicznego Hui-Ningxia, liczący około 200 wiosek, gdzie średni dochód roczny mieszkańców wsi wynosi 592 juany na osobę, a w 1990 roku, w wyniku klęski żywiołowej, spadł do 133 juanów. Z powodu trudnych warunków naturalnych konsumpcja zbóż wynosi tam 114 kg na jednego mieszkańca rocznie, czyli około 300 g dziennie (przy minimum żywnościowym 800 g dziennie). Obszar jest objęty wprawdzie przez *World Food Program* ONZ, ale dla zaspokojenia codziennych potrzeb bytowych wymaga on stale subwencji z budżetu.

nich Chinach pojawią się inwestorzy niepaństwowi, którzy zbudują i będą eksploatować jedenaście linii o łącznej długości 2175 km.

W fazie projektowania jest siedem linii o długości 1500 km, których budowę zamierza się powierzyć firmom z udziałem kapitału zagranicznego. Długość szos osiągnie 1,23 mln km, powstaną też nowe autostrady, których dotychczasowy przyrost wynosił około 500 km rocznie²⁸. W budowie dróg uczestniczą już firmy niepaństwowe lub z kapitałem zagranicznym, powszechnym zjawiskiem jest pobieranie opłat za przejazd przez nowo zbudowane mosty. W dalekobieżnym ruchu kolejowym planuje się rozwój kolei szybkiego ruchu, charakterystycznych dla nowoczesnych państw. Obecnie maksymalna szybkość pociągów ekspresowych wynosi 80-100 km/h na liniach z Pekinu do Szanghaju, Charbinu i Kantonu, po pięciu latach ma ona wzrosnąć do 120-160 km/h. Ukończona właśnie budowa magistrali Pekin-Shenzhen-Hongkong, o długości 2553 km, zapewni całkowity przejazd w ciągu 38 godzin.

W telekomunikacji głównym zadaniem jest wybudowanie 210 tys. km nowych dalekodystansowych magistral światłowodowych; 6 mln nowych międzymiastowych central automatycznego i podniesienie szybkości transmisji do 1,5 mb./sek. W ciągu siedemnastu lat reform rozwój telefonii przewodowej był imponujący. Zainstalowano ponad 61 mln telefonów. Przykładem zmian jest Szanghaj, gdzie w 1979 r. użytkowano 140 tys. numerów, obecnie jest ich 3 mln. O ile poprzednio telefony miały prawo posiadać w zasadzie tylko instytucje (i wysocy funkcjonariusze państwowi), obecnie rozwija się dynamicznie sieć abonentów indywidualnych. Znacznie poprawiła się i jest zbliżona do standardów zachodnich także jakość sieci i sprawność połączeń. Rozwinęła się także łączność bezprzewodowa. Liczba telefonów komórkowych będących w eksploatacji przekroczyła 2 mln, a pagerów 10 mln. W około 92% miejska sieć telefoniczna i w 80% sieć międzymiastowa są programowane i oparte na technice numerycznej²⁹.

²⁸ Raport badawczy opracowany na zlecenie Rady Rozwoju Handlu Hongkongu informuje, że w perspektywie do 2000 r. plany inwestycyjne przewidują 10 tys. km nowych linii kolejowych i 170 tys. km nowych szos. Realizacja tych założeń wymaga wydatkowania 54 mld USD, z czego fundusze rządowe wyniosą 28 mld USD. Przewiduje się, że resztę nakładów pokryłaby emisja obligacji oraz inwestycje zagraniczne na warunkach BOT. Na budownictwo kolejowe planuje się wydać w Chinach 30 mld USD. Rząd centralny sfinansuje budowę 6800 km nowych szlaków za kwotę 20 mld USD. Resztę powinny opłacić władze lokalne oraz inwestorzy zagraniczni. Przewidywane koszty budowy dróg kołowych są wyliczane na 24,1 mld USD.

Potrzeby energetyczne

■ Pozyskanie zasobów energii pierwotnej i rozwój energetyki mają kluczowe znaczenie dla postępu gospodarczego w kraju. Deficyt energii jest bowiem jednym z podstawowych ograniczeń limitujących możliwości produkcyjne Chin³⁰. Na przełomie wieku kluczowe znaczenie będzie miał rozwój przemysłu petrochemicznego i wydobycie ropy naftowej. Obecnie 90% wydobycia koncentruje się we wschodniej części kraju. Są to złoża relatywnie stare i należy sądzić, że będą traciły swą produktywność. Przewiduje się, że mimo postępu technologicznego w stymulowaniu wydajności złóż niebawem może nastąpić spadek wydobycia sięgający nawet 20 mln ton rocznie. W związku z tym zainteresowanie koncentruje się na nowych obszarach na zachodzie.

Szczególną pozycję zajmuje tu Kotlina Tarymska (w prowincji Xinjiang). Złoża pod pustynią Taklamakan są szacowane na 19,1-21 mld ton ropy oraz około 8,3 bln m³ gazu. Choć pierwsze odkrycia dokonane zostały tam dość dawno (pole: Yiqikylik — 1958, Kokyar — 1977), dopiero teraz następuje intensyfikacja działań wydobywczych. Sugestie o możliwości pojawienia się w Chinach centrów rangi Kuwejtów prawdopodobnie okażą się mało realne, jednak na zachodzie działa już 76 szybów produkcyjnych, a przygotowuje się wydobycie na nowych polach (Minfeng, Yutian, Luopu, Hotan i Sanju). Nowe szanse dostrzega się również w Kotlinie Dżungarskiej. Wcześniej była ona obszarem wydobywczym stosunkowo niskiej rangi, ostatnio odkryto tam jednak trzy duże pola, szacowane na 320 mln ton ropy i 52 mld m³ gazu. Podobne ilości odkryto w zagłębieniu Turpan-Hami i w zagłębieniu Qiuling, a także znaczne złoża gazu w rejonie Shanxi-Gansu-Ningxia³¹. W kotlinie Qiadam istnieją 22 złoża ropy, a 6 z nich towarzyszy gaz o ogólnych zasobach 54,1 mld m³. Exxon prowadzi poszukiwania w kotlinie. Przedstawicielstwa w Chinach utworzyło 26 zagranicznych koncernów naftowych, a w północno-zachodniej części kraju przeprowadzono otwarte przetargi poszukiwawcze.

Prawdopodobnie jednak do 2000 r. wydobycie wzrośnie nieznacznie, bo do 155 mln ton ropy i do 25 mld m³ gazu. Natomiast potencjał przemysłu rafineryjnego podniesie się do 224 mln ton, przy stanie bieżącego wyko-

²⁹ *Wired into the future*, Hong Kong: Trade Development Council promoting Hong Kong Services, 1996.

³⁰ Li Rongxia, Growing role of foreign capital in power industry, *Beijing Review*, 1996, nr 20, s. 22.

³¹ China's largest gas field, *Beijing Review*, 1996, nr 22, s. 26.

rzystania mocy 70%. Rozwój własnej bazy wydobycia ropy naftowej i jej przerobu są szczególnie ważne wobec żywiołowego rozwoju transportu drogowego, w tym także motoryzacji indywidualnej.

Wydobycie węgla kamiennego ma osiągnąć w 2000 r. 1,4 mld ton, a przyrost wydobycia ma nastąpić przede wszystkim w prowincjach Shanxi, Shaanxi i Mongolii Wewnętrznej, obejmując takie wielkie obiekty górnicze jak odkrywkowe kopalnie: Sungar w Mongolii Wewnętrznej i Hulinhe koło miasta Baicheng w prowincji Jinlin.

W produkcji energii elektrycznej coroczny wzrost produkcji miałby wynosić 7% rocznie, a w 2000 r. moc zainstalowana elektrowni ma sięgnąć 290 tys. MW, tj. zwiększyć się o około 16 tys. MW.

Realizowanym już, a także najważniejszym na przyszłość, zadaniem jest budowa elektrowni Sanxia na Jangcy, największej w naszym stuleciu inwestycji hydrotechnicznej na świecie. Budowa rozpoczęta w 1993 r., a przewidziana na dwadzieścia lat, jest finansowana przede wszystkim z krajowych i zagranicznych kredytów bankowych, częściowo zaś ze środków budżetowych. W ciągu pierwszych trzynastu lat budowy szacowane koszty mają wynieść w cenach stałych 146, 8 mld juanów, w tym 90 mld juanów (około 10,8 mld USD) na część statyczną hydroelektrowni. Z dotacji finansowane są głównie koszty przesiedlenia 1,13 mln osób z terenów przeznaczonych do zalania. Inflacja oraz inne nieprzewidziane czynniki mogą zwiększyć koszty Sanxia do 200 mld juanów (około 24 mld USD). Zabezpieczenie finansowe wynosi na razie 65%. Zapewnienie środków finansowych na Sanxia jest złożoną konstrukcją finansową opartą na kredytach wewnętrznych (m.in. niekomercyjnego Państwowego Banku Rozwoju), komercyjnych kredytach zagranicznych Banku Światowego, na funduszach zagranicznych organizowanych przez firmy agencyjne i doradcze (jak np. Morgan Group, Nomura Securities Corp. i inne) oraz na dochodach operacyjnych z tamy Gezhouba³².

Znaczną część kosztów Sanxia stanowić będzie 26 turbogeneratorów po 700 MW każdy. Z tego 14 będzie kupionych za granicą na warunkach przetargu. Gecalthom, Voith, Siemens, ABB, GE, Japonia i Rosja zawiązały już cztery wielkie ugrupowania przetargowe do walki o te kontrakty.

Wśród innych najważniejszych zadań inwestycyjnych energetyki zaplanowano:

- budowę wielkiej hydroelektrowni Xiaolangdi na rzece Huanghe, w strefie pogranicza prowincji Henan i Shaanxi.
- budowę największej w Azji elektrowni ciepłej w Dalad koło miasta Baotou;

³² Li Yongan, Three Gorges project: Investment scale and financing models, *Beijing Review*, 1996, nr 29, s. 16.

- dokończenie przez Consolidated Electric Power ASIA budowy elektrowni ciepłej Shajiao o mocy 1980 MW, koło miasta Fuoshan w prowincji Guangdong.

W przemyśle metalurgicznym nacisk kładzie się bardziej na jego modernizację niż wzrost produkcji. Hutnictwo Chin do 2010 r. powinno wytwarzać 140 mln ton stali rocznie. Osiągnięcie tego poziomu jest jednak uzależnione od nowych inwestycji. Przewidziana jest zmiana technologii umożliwiająca do 2000 r. osiągnięcie 90% produkcji w standardzie ISO przy wyrobach walcowanych. Stopniowa redukcja znaczenia małych zakładów spowoduje koncentrację 33% krajowej produkcji stali w czterech kombinatach: Baoshan (Szanghaj), Shougang (Pekin), Wuhan i Panzhihua. Planowana jest też budowa dwóch nowych hut stali o wydajności po 10 mln ton rocznie, jednej na północy, a drugiej na południowym-zachodzie w celu lepszego wykorzystania złóż rud żelaza i węgla w prowincjach Guizhou i Sichuan.

W przemyśle maszynowym zaplanowano osiągnięcie w ogólnej produkcji obrabiarek 12% maszyn ze sterowaniem numerycznym, uzyskanie zdolności wytwarzania bloków energetycznych dla superwielkich elektrowni ciepłych, bloków prądowców 700 MW, 200 MW-ych bloków dla elektrowni szczytowo-pompowych, 40 MW-ych bloków dla elektrowni pływowych wzdłuż przepływowych. W 2000 r. miałyby zostać osiągnięta 90% samowystarczalność w przemyśle samochodowym, w którym założono realizację ośmiu nowych zakładów produkcyjnych³³.

Przewidywane są znaczne zmiany rynku w elektronice obliczeniowej i informatycznej oraz zbliżenie się do światowych standardów nowoczesności. Chiński przemysł komputerowy ma dopiero jedenaście lat, jest więc przemysłem początkującym. Jednak dynamika jego rozwoju jest bardzo duża ze względu na pojemność rynku. Przewiduje się więc, że w ciągu najbliższych pięciu lat, przy rocznym przyroście o 25-30%, produkcja wzrośnie trzykrotnie.

W 1995 r. sprzedano na świecie około 60 mln PC, z tego w Chinach 1,15 mln sztuk za 7,32 mld USD³⁴. Udział importu w zaspokojeniu rynku wyniósł 45%. W 1996 r. sprzedano około 1,6 mln PC, w tym 350 tys. PC kupili prywatni nabywcy indywidualni. W tym tempie do 2000 r. wartość rynkowa sprzedaży osiągnie 23,8-24 mld USD, tworząc, według amerykańskich ocen, trzeci co do wielkości rynek komputerowy świata. Elektroniczacja sektora finansowego gospodarki sięgnie wówczas 70%, a w miastach 90%. W perspektywie bieżącej pięcioletki planuje się również osiągnięcie

³³ Report on the outline, *op. cit.*

³⁴ Produkcja PC na Tajwanie wynosi 9,78 mln jednostek (1996), tj. 13,5% rynku światowego.

masowej produkcji procesorów współczesnego standardu 6 cali — 0,8 mikrometrów szerokości ścieżki; w produkcji specjalnie zaawansowanej uzyskanie standardu 8 cali — 0,5 mikrometra oraz wstępną produkcję standardu 0,3 mikrometra, oznaczające współcześnie najwyższy światowy poziom przemysłowej produkcji procesorów (nie licząc osiągnięć na skalę próbną i laboratoryjną)³⁵.

Zmiana polityki regionalnej

W ocenie centralnych ośrodków decyzyjnych przeważa obecnie pogląd, że dotychczasowa polaryzacja regionalna kraju, to znaczy rosnąca dysproporcja między zaawansowanymi prowincjami wybrzeża a zacofanymi regionami wewnętrznymi i zachodnimi, może spowodować deformacje struktury państwa, a nawet zagrozić jego spójności. Konieczne jest więc zwiększenie kontroli nad rozwojem regionalnym, lecz bez tłumienia inicjatyw lokalnych prowincji. Dysproporcje regionalne są dla każdego wielkiego kraju zjawiskiem normalnym. Także obszary wewnątrzkontynentalne Chin miały swój epizod przyspieszonej industrializacji. W latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych, w ramach przygotowań wojennych, niektóre fabryki przeniesiono ze wschodu do wnętrza oraz zlokalizowano tam część zakładów przemysłu kluczowego. Jednak w okresie reform różnice między wschodem a resztą państwa stały się bardzo duże, osiągając poziom dysproporcji strukturalnej, przykładowo:

- w Szanghaju wartość produkcji na jednego mieszkańca jest teraz pięć razy wyższa niż w prowincji Guizhou;
- prowincja Guangdong koncentruje czwartą część wszystkich bezpośrednich inwestycji zagranicznych w Chinach (tyle co dziewiętnaście prowincji wewnętrznych łącznie);
- regiony wschodnie mają tylko 8% krajowych zasobów złóż mineralnych, a 90% zasobów metali nieżelaznych znajduje się na zachodzie;
- w specjalnym badaniu przeprowadzonym przez *Financial Times* — obejmującym 315 chińskich spółek akcyjnych zarejestrowanych na giełdzie w 1995 r. — ustalono, że ze stu najlepszych spółek wyróżnia-

³⁵ Produkcja własna zaspokaja 20% potrzeb krajowych mikrochipów. Rynek mikrochipów jest oceniany w Chinach na 5,5 mld USD. Jeżeli uda się sprowadzenie zagranicznej technologii masowej: 8 cali — 0,5 mikrometra, to stopień samowystarczalności zostałby podwojony. Obecnie w mikrochipach Chiny są zależne od dostaw z USA, Japonii, Korei Pd., Tajwanu. Przewidywany koszt technologii 8 cali — 0,5 mikrometra wynosi 1,2 mld USD.

jących się wynikami zarządzania, 28 znajdowało się w Szanghaju, 22 w Shenzhen, 13 w prowincji Guangdong, co wskazuje na wysoki współczynnik koncentracji ich rozmieszczenia;

- w prowincjach wybrzeża zlokalizowanych jest około 90% wszystkich zagranicznych inwestycji bezpośrednich;
- pięć chińskich specjalnych stref ekonomicznych koncentruje na swym obszarze siódmą część kapitału zagranicznego ulokowanego w Chinach i generuje 12% całego chińskiego eksportu. Poza specjalnymi strefami ekonomicznymi, w proces przyswajania najwyższych technologii światowych lokuje się tylko 33% nakładów zagranicznych.

W gospodarce rynkowej terytorialny podział pracy oraz rozmieszczenie środków produkcji określane są przez proces rynkowy i czynniki zysku. Tak więc w nowej polityce regionalnej władze nie mogą wprowadzać sztucznych hamulców, które ograniczałyby rozwój gospodarczy wschodniej części kraju. Aby zmniejszyć narastające różnice, planuje się zastosowanie systemu zachęt. Zespół przewidywanych środków obejmuje:

- stworzenie, na wzór specjalnych stref ekonomicznych wielkiego centrum handlu międzynarodowego w Korgas, przy granicy z Kazachstanem, aby skierować chińską ekspansję eksportową w kierunku zachodnim kontynentalnym, a nie tylko zamorskim;
- zdecydowany wzrost finansowej pomocy państwa w budowę infrastruktury na zachodzie;
- stworzenie systemu zachęt do przemieszczania się na zachód przemysłów bazowych, przetwórstwa surowców pierwotnych i przemysłów roboczołłonnych;
- zapewnienie wsparcia finansowego dla inwestorów podejmujących inwestycje wewnątrz kontynentu; skoncentrowanie pomocy państwa w sferze transformacji przedsiębiorstw państwowych na północnym wschodzie;
- wprowadzenie wieczystego użytkowania ziemi dla inwestorów zagranicznych w Xinjiangu pod warunkiem zainwestowania kapitału w uprawę zbóż i bawełny (na początek oferuje się 16 tys. ha);
- zapewnienie udogodnień fiskalnych.

Nowa polityka regionalna zmierza do tego, aby zahamować narastanie dystansu między regionami wschodniego wybrzeża i zachodnimi. Przy ogólnym znacznym wzroście dochodów i stopy życiowej ludności w okresie reform współczynnik regionalnej polaryzacji dochodów indywidualnych wzrósł bowiem do 5,6. Stymulacja napływu kapitału na obszary zacofane stała się dla państwa koniecznością.

Drugim zadaniem nowej polityki regionalnej jest dążenie do stworzenia nowoczesniejszych form terytorialnej organizacji procesów gospodarczych, to znaczy powiększenia obszaru regionalnych kompleksów przemysłowo-

produkcyjnych. Oznaczałoby to zmniejszenie roli granic administracyjnych prowincji oraz miast wydzielonych w gospodarce kraju i ukształtowanie się siedmiu transprowincjonalnych regionów. Zakłada się, że powstaną one, w sposób spontaniczny, wokół wielkich miast dzięki wykorzystaniu istniejących układów infrastruktury transportowej.

Przedsiębiorstwa państwowe

Trwający obecnie proces reform nie rozwiązuje problemu państwowych przedsiębiorstw produkcyjnych. Firmy te stanowią podstawę struktury przemysłowej Chin, zatrudniając 115 mln pracowników (w tym zasadniczą część stanowią robotnicy wielkoprzemysłowi). Wiele z nich ma duże trudności operacyjne, przynosi też znaczne straty. Zakłady subwencjonowane pochłaniają nadmierne ilości środków kapitałowych w stosunku do wartości ich produkcji i zazwyczaj mają trudności płatnicze. Ponad 100 tys. przedsiębiorstw państwowych dostarcza wprawdzie blisko 65% wpływów podatkowych, ale wytwarzają one tylko trzecią część produkcji sektora przemysłowego, dając zaledwie 1% zysku powstającego w tym sektorze. Zysk w chińskim przemyśle generują więc przede wszystkim firmy prywatne, zagraniczne, joint ventures, kolektywne i gminne. Przyczyny tego stanu są różne i nie dadzą się sprowadzić do nieefektywności zarządzania w sektorze pozbawionym określonego właściciela zainteresowanego osiąganiem zysku. Wielki przemysł stanowi bowiem kościół systemu wytwórczego państwa, wypełniając nadal wiele funkcji socjalnych wobec zatrudnionych, obsługując potrzeby energetyczne i surowcowe całej gospodarki. Bywa też, że uzdrowienie firm jest niemożliwe. Liczne zakłady produkcji wojskowej lub specjalnej, zlokalizowane w izolowanych trudno dostępnych rejonach, a dziś pozbawione zamówień państwowych, nie mogą sprostać wymogom rynkowym również z przyczyn geograficznych³⁶.

Założenia polityki gospodarczej nie przewidują jednak likwidacji węgających przedsiębiorstw albo kapitałowej zmiany własności państwowej na szerszą skalę. Fakt ten wynika z doktrynalnie uzasadnionego stanowiska nie uznającego prywatyzacji własności państwowej za warunek konieczny rozwoju gospodarki rynkowej. Decydenci uważają, że prywatyzacja przemysłu państwowego w Chinach nie jest możliwa z powodu braku dostatecznych zasobów narodowego kapitału prywatnego, a sprzedaż własności państwowej nabywcom zagranicznym jest niedopuszczalna, gdyż

³⁶ Reform of state owned enterprises imminent. Implementation bankruptcy difficult, *Inside China Mainland*, 1995, nr 1, s. 5.

groziłaby „powrotem do gospodarki półkolonialnej”. Prywatyzacja uniemożliwiłaby też gwarancję, że (zakładane do 2000 r.) redukcje pracowników w firmach państwowych nie przekroczą 15 mln ludzi, co uznaje się za konieczne zarówno ze względów społecznych, jak i politycznych.

Przekształcenie sektora państwowego nie będzie zatem zadaniem priorytetowym w najbliższej perspektywie. W kierownictwie chińskim dominuje bowiem pogląd, że choć sytuacja w tym sektorze jest kwestią ważną, to jednak znacznie ważniejszy jest ogólny stan gospodarczy państwa i nie należy go niszczyć przyspieszoną restrukturalizacją sektorową. Zamiast prywatyzacji akceptuje się tam swoiste formy komercjalizacji przedsiębiorstw państwowych:

- planuje się przekształcenie tysiąca wielkich firm w korporacje niezależne od administracji państwowej;
- w okresie IX pięcioletki państwo zamierza stworzyć specjalny fundusz restrukturalizacyjny przeznaczony przede wszystkim na promowanie fuzji firm oraz częściowy wykup długów z możliwością zamiany na udziały;
- głównym założonym kierunkiem przekształceń mniejszych firm jest natomiast dzierżawa, agencja bez zmiany własności majątku lub przekształcenie w joint ventures. W Chinach istnieje 370 tys. przedsiębiorstw państwowych wszelkich typów i rozmiarów, w tym 118 tys. to przedsiębiorstwa przemysłowe, a 1/3 to firmy trwale deficytowe.

Założona reforma sektora państwowego przewiduje, że 512 największych przedsiębiorstw lub grupowych związków przedsiębiorstw nieodzwonnie pozostanie wyłączną własnością państwa. Są one właścicielami około połowy państwowych aktywów przemysłu. Reforma zakłada też, że co najmniej połowa przedsiębiorstw państwowych musi zostać objęta zmianami własnościowymi. Nie oznacza to jednak postanowienia o sprzedaży majątku wyłącznie w ręce prywatne lecz tworzenie też własności mieszanej. Nie należy pomijać faktu, że według Banku Światowego drogą pozastawową w ciągu ostatniej dekady w ręce prywatne sprzedano już 10 mld USD³⁷ aktywów chińskiego przemysłu państwowego.

Pozarolnicza gospodarka prywatna

Nowym zjawiskiem, które pojawiło się w okresie reform, jest rozwój pozarolniczej gospodarki prywatnej. W 1997 r. duże firmy prywatne i małe przedsiębiorstwa indywidualne dawały zatrudnienie 68 mln osób, były więc

³⁷ M. Forney, Jiang's big bet, *Far Eastern Economic Review*, 1997, nr 39, s. 14.

drugim co do wielkości pracodawcą w kraju³⁸. Sektor prywatny w 1997 r. wytworzył 11,3% PKB, ma także znaczny udział w tworzeniu przychodów państwa, np. w prowincji Sichuan dostarcza 20% wpływów skarbowych prowincji. Rozwój gospodarki prywatnej jest znacznie szybszy niż ogólny wzrost gospodarczy. Według chińskich ekonomistów wartość wytworzona w sektorze nieuspołecznionym, poza sektorem zagranicznym, osiągnie w 2000 r. około 13 bln juanów. Stanie się on równorzędnym partnerem sektora państwowego w sferze tworzonych miejsc pracy i wartości produkcji³⁹.

Polityka dewizowa

Jednym z oficjalnych założeń realizowanej polityki gospodarczej jest doprowadzenie do wymienialności chińskiej waluty (na rachunkach bieżących wprowadzono ją już pod koniec 1996 r.). Bank centralny państwa i władze skarbowe zakładają, że jeśli rezerwy dewizowe Chin osiągną pułap 100 mld USD, a dług zagraniczny zredukowany zostanie do 108 mld USD, to wymienialność będzie osiągnięta do 2000 r. Wymienialne są już od 1 lipca 1996 r. wkłady na rachunkach firm zagranicznych oraz rachunki bieżące rozliczeń z tytułu: handlu, opłat, pracy, transportu, turystyki, darowizn zagranicznych, inwestycji bezpośrednich, kredytów organizacji zagranicznych, banków i rządów. Rezerwy dewizowe Chin w sierpniu 1997 r. przekroczyły 132 mld USD, a w lutym 1998 r. 143 mld. USD.

Zmiana sytuacji walutowej Chin stworzyła nowe warunki działania na międzynarodowym rynku pieniężnym. Po inkorporacji Hongkongu jego fundusze w walutach wymienialnych przekazane zostały władzom specjalnego regionu administracyjnego HK. We wrześniu 1997 r. rezerwy walutowe tego regionu sięgnęły 71,44 mld USD. Równocześnie centralny bank państwa wydał oświadczenie, że nie zamierza zasięgiem swej działalności obejmować terytorium Hongkongu, jak również nie ma zamiaru tworzyć tam swych struktur, delegatur i filii.

Emitując własne obligacje dolarowe na rynek amerykański, od II kwartału 1995 r., Chiny pojawiły się na tym rynku także jako znaczący nabywca długów federalnych, uczestniczący w obrocie amerykańskich zobowiązań skarbowych. O ile jednak w 1995 r. bilans tych transakcji na rynku krótkoterminowych — 5 i 10 letnich T-bills nie sięgnął 2 mld USD, to

³⁸ Li Rongxia. Capital market progress in China, *Beijing Review*, 1996, nr 8-9, s. 25.

³⁹ M. Forney, P. Yatsko, No more free lunch, *Far Eastern Economic Review*, 1997, nr 42, s. 62.

w 1996 r. Chiny stały się już trzecim co do wielkości nabywcą. W I kwartale 1996 roku kupiły T-bills za 87 mld USD, w II kwartale za 75 mld USD, zaś ich znane zakupy netto wynosiły w 1996 r. — 11,8 mld USD, czyli więcej niż w roku poprzednim. Jest to zatem nowe jakościowo źródło zasilania długu federalnego USA, w przeszłości bowiem dominujące miejsce na rynku T-bills zajmowała Japonia⁴⁰. Sytuacja ta pociąga za sobą również określone implikacje polityczne.

Dążenie do wymienialności juana jest jednym ze składników polityki ekonomicznej wynikającej z umiędzynarodowienia gospodarki Chin oraz wzmocnienia skutków oddziaływania rynku zagranicznego. Inkorporacja Hongkongu z pewnością proces ten przyspieszy. Plany wymienialności pieniądza narodowego wskazują, że umiędzynarodowienie gospodarki nadal jest traktowane jako czynnik przyspieszania rozwoju.

Uwagi końcowe

Plany perspektywiczne dotyczą również innych sfer działalności państwa, np. edukacyjnej i militarnej. Stanowią one swoiste oprzyrządowanie wspierające program modernizacji kraju. Założenia tych planów nie określają wszakże wyraźnie zakładanego instrumentarium polityki gospodarczej. Fakt ten można interpretować różnie.

Chińskie reformy nie były, i nie są, realizacją programu w pełni teoretycznie i operacyjnie zdefiniowanego⁴¹. Szereg środków polityki gospodarczej zastosowano intuicyjnie, często opierając się na posunięciach eksperymentalnych. Stawiane cele są raczej dalekosiężne, stosowane środki zmienia się w zależności od zaistniałych potrzeb, z góry godząc się ze spontanicznością zachodzących procesów. Władze próbują wprowadzić w nie ingerować, ale zdają sobie sprawę, że dynamika owych procesów tylko w części poddaje się kontroli organów państwowych. Prof. Liu Guoguang, jeden z konstruktorów chińskiej reformy stwierdza np., że sytuacja gospodarcza Chin, choć daleka od stabilizacji, jest generalnie zadowolająca, mimo że zawiera wiele elementów niepewności i zagrożeń związanych z możliwością jej ponownego rozregulowania, żywiołowością kształtowania się koniunktury, niepełną kontrolą nad pieniądzem czy możliwością gwałtownego przyspieszenia inflacji. Sądzi on, że osiągnięte podstawy obniżania cen są słabe i w znacznym zakresie wyznaczone przez czynniki

⁴⁰ *The Sumitomo Bank, Ltd., Annual Report 1997*, Tokio 1997.

⁴¹ *Han Seng Bank Ltd., Member of HSBC Group, Annual Report 1996*, Hong Kong 1997.

ingerencji administracyjnej. Dlatego też sądzi, iż długoterminowe utrzymanie 8% wzrostu przy 4-5% inflacji rocznie będzie rezultatem bardzo satysfakcjonującym, choć trudnym do uzyskania.

Próba oceny chińskich zamierzeń strategicznych na okres najbliższy i nadchodzące piętnaście lat wskazuje, że władze w pierwszym rządzie chcą wykorzystać te środki, które dobrze sprawdziły się w dotychczasowej praktyce. Przede wszystkim planowane jest dalsze otwarcie gospodarki i jej związek z rynkiem światowym. W 1995 r. handel zagraniczny zbliżał się już do poziomu 40% PKB Chin, a 39,1% obrotów zagranicznych przypadało na przedsiębiorstwa z udziałem kapitału zagranicznego. Firmy te ponadto wytworzyły połowę przyrostu obrotów handlowych netto⁴². Powiązania gospodarki chińskiej z regionem Pacyfiku i światem oraz znaczne tempo napływu kapitału zagranicznego, z centralnie określanym jego kierunkiem, nadal będą traktowane jako skuteczne czynniki rozwoju⁴³.

Innym środkiem prowadzącym do przyspieszenia tempa wzrostu gospodarczego Chin jest zwiększanie roli sektora gospodarki niepaństwowej. Powstanie i rozwój tego sektora były jednym z kluczowych elementów reform ostatnich siedemnastu lat. Tendencja ta wedle wszelkiego prawdopodobieństwa będzie nadal podtrzymywana. Jednocześnie postanowiono utrzymać sektor państwowy, dostosowując go, w miarę możliwości, do warunków gospodarki rynkowej. W nadchodzących latach będzie zatem utrzymywany rozmach inwestycyjny, a roczna stopa inwestycji osiągnie prawdopodobnie poziom 30%.

We fragmentarycznych planach, które do tej pory ujawniono, nie zostały sprecyzowane szanse zasadniczej poprawy efektywności gospodarki. Mimo wprowadzanych zmian nadal jej podstawową słabością pozostaje niska wydajność całego systemu ekonomicznego i zbyt mała innowacyjność. W minionym okresie postęp techniczny i menedżerski kreował w Chinach tylko 25% wzrostu gospodarczego, gdy w państwach wysoko rozwiniętych jego wpływ może osiągać nawet 50%. W ciągu wielu lat średnioroczny wzrost efektywności systemu gospodarczego wynosił zaledwie 2,3%, gdyż utrzymywały się trudności organizacyjne, a energochłonność gospodarki chińskiej w przybliżeniu odpowiada poziomowi państw technicznie przodujących piętnaście lat temu. Plany w sferze energetyki wykazują, iż zmiana tego stanu jest w najbliższym czasie niemożliwa. Nadal wysoka jest też kapitałochłonność przyrostu PKB.

⁴² Wu Bian, Rationalization of foreign investment policies, *Beijing Review*, 1996, nr 21, s. 17.

⁴³ Zhang Shijin, Question regarding foreign investment, *Beijing Review*, 1996, nr 36, s. 20.

Mimo szybkiego rozwoju i wielu pozytywnych zmian, strukturalne przyczyny nieefektywności i jej instytucjonalne uwarunkowania nie są likwidowane. Utrzymuje się zagrożenie, że w procesach wzrostu gospodarczego istniejące różnice i zachwiane proporcje nadal będą się pogłębiały. Prof. Dong Ruiqi sądzi, że kwestia ta wymaga ciągłej czujności oraz sumiennego monitoringu wówczas, gdy tempo wzrostu przekracza 5%. Niezbędne stają się wtedy szybkie i skuteczne korekty, jak również narzędzia makroregulacji.

W Chinach wieloletni, średnioroczny współczynnik akumulacji sięga 33,2% (w 1978 r. — 36,5%; w 1993 r. — 38,7%). Wśród państw rozwiniętych tak wysoki poziom akumulacji utrzymywała w ciągu piętnastu lat tylko Japonia⁴⁴. Jest to również niezbędne, gdy z przyczyn pozaekonomicznych funkcjonowanie rynkowych mechanizmów dostosowawczych bywa administracyjnie ograniczane. Przykładem może być istniejąca od dziesięciu lat ustawa o bankructwach, której wpływ na eliminację podmiotów skrajnie nieefektywnych pozostaje nieznaczący⁴⁵. Według opinii ekonomisty Cao Siyuana, szefa grupy do spraw nowelizacji ustawy upadłościowej, w zdrowej gospodarce współczynnik bankructw przedsiębiorstw nie powinien być niższy od 1%, w Chinach nie sięga on obecnie nawet 0,1%⁴⁶. Dzisiejsze wielkości są zdecydowanie niedostateczne i wyraźnie różnią się od światowych standardów efektywności.

⁴⁴ *The Bank of East Asia Ltd., Annual Report 1996*, Hong Kong 1997.

⁴⁵ W 1990 r. zbankrutowały w ChRL oficjalnie 52 firmy; w 1995 r. — 2200, a w 1996 r. — 5212.

⁴⁶ Forum to discuss bankruptcy law, *Beijing Review*, 1996, nr 46, s. 6.

